The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικών ευκαιριών

Μαρία Ηλιού

doi: [10.12681/grsr.349](https://doi.org/10.12681/grsr.349)

Copyright © 1976, Μαρία Ηλιού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Ηλιού Μ. (1976). Γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικών ευκαιριών. *The Greek Review of Social Research*, 28, 259–274. <https://doi.org/10.12681/grsr.349>

γεωγραφική κατανομή εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν

τῆς
Μαρίας Ἠλίου

Κοινωνιολόγος
Ἐρευνήτριας στὸ ΕΚΚΕ

Οἱ εκπαιδευτικὲς εὐκαιρίες εἶναι δυνατό νὰ προσδιοριστοῦν, γιὰ άτομα ἢ ομάδες, σὲ διάφορα επίπεδα πρόσβασης καὶ ἐπιτυχίας στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος, καθὼς καὶ στοὺς διαδοχικοὺς κόμβους ἐνὸς προσανατολισμοῦ ποὺ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἐνσωματώθηκε ἀκόμα στίς σχολικὲς διαδικασίες. Σ' αὐτὸ τὸ σύντομο ἄρθρο θὰ ἀναφερθοῦμε στίς «χρησιμοποιημένες» εκπαιδευτικὲς εὐκαιρίες, δηλαδὴ στὸ ἀποτέλεσμα προσφορᾶς καὶ ζήτησης εκπαιδευτικῶν ἀγαθῶν, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἀποφοίτων κάθε εκπαιδευτικῆς βαθμίδας.¹

Οἱ ἀνισότητες στὴν κατανομὴ εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ἰδιαίτερα ὡς πρὸς τὰ κοινωνικο-οικονομικὰ χαρακτηριστικά, διερευνοῦνται συστηματικὰ ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια περίπου.² Τὰ θέματα τῶν δύο διεθνῶν συσκέψεων ποὺ ὀργάνωσε ὁ ΟΟΣΑ, τὸ 1961 στὸ Kungälv τῆς Σουηδίας καὶ τὸ 1975 στὸ Παρίσι, καὶ ὅπου οἱ εἰσηγήσεις καὶ οἱ συζητήσεις ἀπηχοῦσαν κάθε φορὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀναζητήσεων στὸν τομέα τῆς ἀνάλυσης τῶν εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ἐκφράζουν παραστατικὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ προβληματισμοῦ στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε: τὴ διερεύνηση τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς πνευματικῆς ἱκανότητος διαδέχτηκε ἡ ἀναγνώριση τῶν κοινωνικὰ προσδιορισμένων ἀνισοτήτων καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προεκτάσεων αὐτῆς τῆς πραγματικότητος στὸν τομέα τῆς εκπαιδευτικῆς πολιτικῆς.³

Οἱ μελέτες ὅμως ποὺ ἀφοροῦν τὴ γεωγραφικὴ διάσταση τῶν ἀνισοτήτων στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο εἶναι σχετικὰ λίγες⁴—ἐνῶ πολλαπλασιάζονται γιὰ

1. Τὸ ἴδιο αὐτὸ στατιστικὸ ὕλικό θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσει γιὰ μιὰ διαγραφὴ τῆς «παρακαταθήκης εκπαιδευτικοῦ δυναμικοῦ» (stock d'enseignement) τῆς χώρας (βλ. M. Debeauvais et P. Maes, «Une méthode de calcul du stock d'enseignement», INED, «Population» et l'enseignement, PUF, 1970).

2. Σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στὸ πρόσφατο ἔργο τοῦ Torsten Husén, *Influence du milieu social sur la réussite scolaire. Perspectives des recherches sur l'égalité devant l'éducation*, OCDE, Paris, 1975.

3. Τὰ ὕλικά τῶν δύο συσκέψεων δημοσιεύθηκαν μὲ τοὺς τίτλους: *Apptitude intellectuelle et éducation. Textes réunis par A.H. Halsey* (OCDE, Paris, 1962) καὶ *L'éducation, les inégalités et les chances dans la vie* (OCDE, Paris, 1976).

4. Βλ. ἐνδεικτικὰ γιὰ τὴ Γαλλία: J. Ferrez, «Inégalités régionales des possibilités d'accès à l'éducation», στὴν ἔκδοση τοῦ OCDE 1962 ποὺ ἀναφέρεται στὴν προηγουμένη σημείωση· M. Segré-Brun et L. Tanguy, «Quelle unité d'analyse retenir pour étudier les variations géographiques de la scolarisation?», *Revue française de Sociologie*, VIII, no spécial 1967· A. Darbel, «Inégalités régionales ou inégalités sociales? Essai d'explication des taux de scolarisation», *Revue française de Sociologie*, VIII, no spécial 1967, καθὼς καὶ ἀρκετὰ ἄρθρα καὶ σημειώματα τῶν A. Sauvy καὶ A. Girard στὸ περιοδικὸ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰνστιτούτου δημογραφικῶν μελετῶν *Population*. Γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβία: M. Martić καὶ R. Supek, «Structures de l'enseignement et catégories sociales en Yougoslavie» στὸ *Education, développement et démocratie* τῶν R. Castel καὶ J.-Cl. Passeron (Paris - La Haye, Mouton, 1967).

τις χώρες της 'Αφρικής.¹ Τό σημαντικό ύψος των διαφορών που παρουσιάζονται στην 'Ελλάδα από τη μιὰ περιοχή στην ἄλλη ὡς πρὸς ὀρισμένα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά ἔχει ἐπισημανθεῖ σὲ συγκριτικὲς μελέτες διεθνῶν ὀργανισμῶν.² Σημειώνουμε τὶς ἀναλύσεις ὀρισμένων ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ δεδομένα στὸ Περιφερειακὸ Μεσογειακὸ Σχέδιο,³ στὴ *Géographie humaine de la Grèce* τοῦ Bernard Kayser,⁴ στὴν ἐρευνα γιὰ τὸ φοιτητικὸ πλῆθος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ποὺ πραγματοποιήσε ἡ κ. Ἰωάννα Λαμπίρη-Δημακὴ στὰ πλαίσια τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν.⁵

Ἡ παρουσίαση ποὺ θὰ ἀκολουθήσει ἀποτελεῖ μιὰ πρώτη προσέγγιση τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν «χρησιμοποιημένων» εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν, ὅπως τὶς προσδιορίσαμε, καὶ βασίζεται στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971⁶ μὲ ὀρισμένους ἀναφορὰς καὶ στὶς προηγούμενες ἀπογραφές.⁷ Στὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀπογραφῶν καταχωροῦνται κατὰ νομό, γιὰ τὸν πλῆθος 10 ἐτῶν καὶ ἄνω, οἱ ἀπόλυτοι ἀριθμοὶ τῶν ἀγγραμμάτων,⁸ καθὼς καὶ τῶν ἀποφοίτων δημοτικοῦ,

μέσης ἐκπαίδευσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν.⁹ Εἶναι εὐκόλο νὰ μετατραποῦν αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ σὲ ποσοστὰ ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ διαπιστωθεῖ ἡ κλίμακα τῶν καταστάσεων: στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971 οἱ ἀναλφάβητοι κυμαίνονται ἀπὸ 7,6% (Περιφέρεια Πρωτευούσης) σὲ 33,9% (νομὸς Ξάνθης)· οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ ἀπὸ 76,0%¹⁰ (ΠΠ) σὲ 38,9% (νομὸς Ξάνθης)· οἱ ἀπόφοιτοι μέσης ἀπὸ 26,6%¹⁰ (ΠΠ) σὲ 3,2% (νομὸς Εὐρυτανίας)· οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων σχολῶν ἀπὸ 5,3% (ΠΠ) σὲ 0,0% ('Αγιον Ὄρος).

Αὐτὴ ἡ παρατακτικὴ θεώρηση τῶν ποσοτικῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦν τὴν κατανομὴ στὸν ἐλληνικὸ χῶρο τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ εκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο, χρησιμότητα σ' ἓνα πρῶτο στάδιο, δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ διαγράψει τὴ συνολικὴ εἰκόνα ποὺ συνθέτουν οἱ ἐπὶ μέρους ἀνομοιογένειες. Γι' αὐτὸ θελήσαμε νὰ ἀποδόσουμε μὲ ἓνα σύνθετο δείκτη τὸ σύνολο τῶν τεσσάρων αὐτῶν στοιχείων (ποσοστῶν ἀναλφαβήτων καὶ ἀποφοίτων τῶν τριῶν βαθμίδων), μὲ τρόπο ποὺ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ κατατάξουμε σὲ μιὰ κοινὴ κλίμακα τοὺς νομοὺς ἢ τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα. Καθορίσαμε τὸ Δείκτη Ἐκπαιδευτικὸ Ἐπίπεδο μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

$$\Delta \text{ΕΕ} = \frac{\alpha + \beta + \gamma + \delta}{4}$$

ὅπου: α = ποσοστὸ μὴ ἀναλφαβήτων¹¹ τῆς περιφέρειας
Α = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ μὴ ἀναλφαβήτων τῆς χώρας
β = ποσοστὸ ἀποφοίτων πρώτης βαθμίδας τῆς περιφέρειας
Β = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων πρώτης βαθμίδας
γ = ποσοστὸ ἀποφοίτων δευτέρας βαθμίδας
Γ = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων δευτέρας βαθμίδας
δ = ποσοστὸ ἀποφοίτων τρίτης βαθμίδας
Δ = τὸ ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων τρίτης βαθμίδας

9. Σημειώνουμε διὰ στοὺς πίνακες ποὺ κατατάσσουν τὸν πληθυσμὸ κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης δὲν ἀναφέρονται οἱ ἀπόφοιτοι τεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν σχολῶν ἢ, ὅταν ἀναφέρονται, πρόκειται γιὰ δευτέρη καταγραφή προσώπων ποὺ ἔχουν παράλληλα ὑπολογιστεῖ στίς στήλες ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἐπίπεδο γενικῆς ἐκπαίδευσης. Ἀλλοστε οἱ πτυχιούχοι τεχνικῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης εἶναι λίγοι: 87.060 ἄτομα, τὸ 1,2% τοῦ πληθυσμοῦ 10 ἐτῶν καὶ ἄνω στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1971. Οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων σχολῶν περιλαμβάνουν καὶ τοὺς ἀπόφοιτους ἀνωτέρως ἐκπαίδευσης.

10. Πρόκειται γιὰ συστηματικὰ ποσοστὰ: στοὺς ἀπόφοιτους δημοτικοῦ καὶ στοὺς ἀπόφοιτους μέσης ἐκπαίδευσης. Πρὸτιμῆσαμε αὐτὴ τὴν παρουσίαση γιὰ νὰ μὴ γίνονται παρερμηνεῖες ὅταν ἐξετάζεται μόνον ἓνα ἐπίπεδο: ἡ ΠΠ ἔχει π.χ. μικρότερο ποσοστὸ ἀποφοίτων δημοτικοῦ ἀπὸ πολλὰς ἄλλες περιφέρειες, ἀκριβῶς γιὰτι ἔχει μεγαλύτερα ποσοστὰ ἀποφοίτων τῶν ἄλλων βαθμίδων.

11. Τὸ ποσοστὸ τῶν μὴ ἀναλφαβήτων (ἢ μὴ ἀγγραμμάτων) εἶναι τὸ συμπληρωματικὸ τοῦ ποσοστοῦ ἀναλφαβήτων (ἢ ἀγγραμμάτων). Θεωρήσαμε δηλαδὴ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ αὐτῶν ποὺ δὲν εἶχαν δηλώσει ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης (καὶ ποὺ ἀντι-

1. Ὃπου οἱ γεωγραφικὲς ἀνισότητες εἶναι καὶ ἰδιαίτερα μεγάλες καὶ ἐπικινδύνες γιὰ τὴ συνοχὴ νεαρῶν κρατῶν καὶ ἔθνων ὑπὸ διαμόρφωση. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν εκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν στὴν Ἀφρική βλ. J. Bugnicourt, *Disparités régionales et aménagement du territoire en Afrique*, Paris, A. Colin, 1971· τοῦ ἴδιου, «Disparités scolaires en Afrique», *Tiers-Monde*, XXI, no 48, 1971. Marie Eliou, «Démarches possibles en vue de la réduction des inégalités scolaires en Afrique», Dijon, IREDU, 1974· τῆς ἴδιας, «Enseignants africains. Enquête au Congo et au Mali», Paris, IEDS, 1975· τῆς ἴδιας, «La formation de la conscience nationale en R.P. du Congo», Paris, éditions Anthropos (sous-presses). Jean-Yves Martin, «Inégalités régionales et inégalités sociales: l'enseignement secondaire au Cameroun septentrional», *Revue française de Sociologie*, XVI, 1975.

2. Βλ. OCDE, *Conférence sur les politiques d'expansion de l'enseignement*, t. IV. *Disparités entre les groupes en matière de participation à l'enseignement et de résultats scolaires*, Paris, 1971, σ. 32, 124, 125...

3. OCDE, *Le projet régional méditerranéen, Rapports par pays, Grèce*, Paris, 1965, σ. 68-71.

4. Paris-Athènes, Presses Universitaires de France et Centre des Sciences Sociales d'Athènes, 1964, σ. 64-73. Βλ. καὶ B. Kayser καὶ Kenneth Thomson, *Οἰκονομικὸς καὶ Κοινωνικὸς Ἀτλάς τῆς Ἑλλάδος*, ΕΣΥΕ-ΚΟΕ-ΚΚΕΑ, Ἀθῆναι, 1964.

5. Πρὸς μίαν ἐλληνικὴν Κοινωνιολογίαν τῆς Παιδείας, τ. 2, Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, 1974, σ. 67-96.

6. Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τῆς 14ης Μαγτίου 1971 (δεξιματοληπτικὴ ἐπεξεργασία), τόμοι Ι καὶ ΙΙ, Ἀθῆναι, 1973.

7. Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τῆς 19ης Μαγτίου 1961, τόμοι ΙΙ καὶ ΙΙΙ, Ἀθῆναι 1963. Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς 7ης Ἀπριλίου 1951, τόμοι Ι καὶ ΙΙ, Ἀθῆναι 1958.

8. Προφανὸς πρόκειται γιὰ τοὺς ἀναλφαβήτους, μὰ καὶ δὲν γίνονται διαχωρισμοὶ ἀναλφαβήτων καὶ ἀγγραμμάτων, ἐνῶ παράλληλα καταγράφονται αὐτοὶ ποὺ δὲν τελείωσαν τὸ δημοτικὸ σχολεῖο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ποσοστά του ηλικίας 10 ετών και άνω πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης

% αναλφάβητων		% αποφοίτων δημοτικού ¹		% αποφοίτων μέσης ¹		% αποφοίτων ανωτάτων σχολών	
Περιφ. Πρωτεύουσας	7,6	Περιφ. Πρωτεύουσας	76,0	Περιφ. Πρωτεύουσας	26,6	Περιφ. Πρωτεύουσας	5,3
Νομός Θεσ/νίκης	9,6	Νομός Θεσ/νίκης	69,2	Νομός Θεσ/νίκης	19,2	Νομός Θεσ/νίκης	3,5
Κρήτη	15,2	Κρήτη	62,4	Πελοπόννησος	8,1	Νήσοι Αιγαίου	1,9
Πελοπόννησος	16,2	Πελοπόννησος	60,5	Κρήτη	7,9	Πελοπόννησος	1,9
Λοιπή Μακεδονία	16,5	Λοιπή Στερεά	57,1	Νήσοι Αιγαίου	7,6	Θράκη	1,7
Νήσοι Αιγαίου	16,6	Νήσοι Αιγαίου	56,2	Λοιπή Στερεά	6,8	Λοιπή Μακεδονία	1,6
Λοιπή Στερεά	18,4	Ήπειρος	55,7	Θεσσαλία	6,7	Κρήτη	1,6
Θεσσαλία	19,2	Θεσσαλία	54,5	Λοιπή Μακεδονία	6,0	Θεσσαλία	1,6
Ήπειρος	19,7	Λοιπή Μακεδονία	54,4	Ήπειρος	6,0	Ήπειρος	1,6
Ίονιοι Νήσοι	22,4	Ίονιοι Νήσοι	53,9	Ίονιοι Νήσοι	5,7	Λοιπή Στερεά	1,4
Θράκη	27,4	Θράκη	45,0	Θράκη	5,3	Ίονιοι Νήσοι	1,4
Σύνολο Ελλάδας	14,2	Σύνολο Ελλάδας	63,2	Σύνολο Ελλάδας	13,7	Σύνολο Ελλάδας	2,9

1. Πρόκειται για συσσωρευτικά ποσοστά που περιλαμβάνουν και όσους βρίσκονται σε ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης.

Σημειώνουμε ότι τα ποσοστά είναι συσσωρευτικά, δηλαδή το α περιέχει τα β, γ, δ, το β περιέχει τα γ, δ και το γ περιέχει το δ. Σύμφωνα με αυτό το δείκτη, οι γεωγραφικές περιφέρειες—επαρχίες, νομοί, διαμερίσματα—μπορούν θεωρητικά να διαταχθούν μεταξύ 0 και 100.¹

Όπως είναι φυσικό, η Περιφέρεια Πρωτεύουσας παρουσιάζει πάντα το υψηλότερο ποσοστό και συνεπώς ο δείκτης της εκπαιδευτικού επιπέδου, προσδιορισμένος κατά τον τρόπο που περιγράψαμε, είναι 100. Ο νομός Θεσσαλονίκης υπερβαίνει και αυτός κατά πολύ τους υπόλοιπους νομούς. Γι' αυτό, όταν αναφερόμαστε στα γεωγραφικά διαμερίσματα, τον παρουσιάζουμε και αυτόν χωριστά, ώστε να μην αλλοιώνεται η εικόνα της Μακεδονίας. Το μέγεθος του συγκεντρωτισμού της πρωτεύουσας, και κατά δεύτερο λόγο της Θεσσαλονίκης, όπως αντανακλάται στο εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού τους, διαγράφεται όχι τόσο από το γεγονός ότι προηγούνται άνωτα από όλους τους άλλους νομούς, όσο από τη διαφορά με την οποία προηγούνται, χαρακτηριστικό ενός πολιτισμικού χάσματος που τις χωρίζει από την υπόλοιπη χώρα. Γι' αυτό και οι άριστοι που άφορουν το σύνολο της Ελλάδας (και που είναι κάθε φορά ο μέσος όρος για τη χώρα), βρίσκονται πάντα ανάμεσα στις δύο

μεγαλουπόλεις και τις υπόλοιπες περιοχές. Σαν ένα τεντωμένο σκοινί ακροβάτη πάνω από το χάσμα στο οποίο αναφερθήκαμε.

γεωγραφικά διαμερίσματα: στοιχεία κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Στόν πίνακα 1 παρουσιάζουμε, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1971, τα ποσοστά του πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για τα γεωγραφικά διαμερίσματα, την Περιφέρεια Πρωτεύουσας και το νομό Θεσσαλονίκης.

Το γεωγραφικό διαμέρισμα, όπως άλλωστε και ο νομός, δεν αποτελούν έφεξηγηση παράγοντα των διαφορών που διαπιστώνονται. Χρησιμοποιούν μόνο για να προσδιορίσουν μέσα στο χώρο τις καταστάσεις στις οποίες αναφερόμαστε. Η γεωγραφικά άνιση κατανομή των εκπαιδευτικών ευκαιριών αποτελεί προβολή των αποτελεσμάτων πολλών μεταβλητών και αποτύπωση τους στο χώρο. Η ιστορική εξέλιξη, ή κοινωνική διαστρωμάτωση, το επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οικολογικοί και δημογραφικοί παράγοντες, αλλά ακόμα και το είδος και η πυκνότητα του σχολικού δικτύου και ο τρόπος λειτουργίας του μέσα στο χρόνο, καθορίζουν αυτά τα αποτελέσματα. Η ανάλυση, για συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, του ειδικού βάρους αυτών των μεταβλητών για την εκπαιδευτική κατάσταση των περιοχών δεν έχει ακόμα γίνει στη χώρα μας. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τα γεωγραφικά διαμερίσματα δεν αποτελούν γεωγραφικές, οικονομικές ή έστω διοικητικές ενότητες.² Τα δρι

στοιχούν στο 3,5% του πληθυσμού 10 ετών και άνω στην απογραφή του 1971, αλλά μόλις στο 0,66% και 0,44% στις απογραφές του 1951 και του 1961 (διαδοχικά) σαν μη αναλφάβητους. Η απλόστευση αυτή—που είναι δυνατό να καλύτερευε έλαφρα την εικόνα της χώρας ως προς τον αναλφάβητισμό—έγινε για λόγους πρακτικούς (βλ. σχετικά UNESCO, *Manuel des statistiques de l'éducation*, Paris, 1961, σελ. 51).

1. Ευχαριστώ θερμά τον κ. Πέτρο Παππά, σύμβουλο του ΕΚΚΕ για τα στατιστικά θέματα, που είχε την καλωσύνη να ελέγξει μαζί μου τον τύπο του ΔΕΕ.

2. Βλ. Bernard Kayser, *Géographie humaine de la Grèce*, δ.π., σελ. 7-8 και Μελετίου Δ. Θεοφίλου, «Μερικά όψεις της γεωγραφίας του πληθυσμού της Ελλάδος», *Επιθεώρησης Κοινωνικών Έρευνών*, τ. 23, 1975, σ. 86.

τους προσδιορίστηκαν κυρίως ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴς διαδοχικῆς χρονολογίης τῆς ἐνσωματώσεώς τους στὸ ἑλληνικὸ κράτος. Ἐτσι, κάθε γεωγραφικὸ διαμέρισμα εἶναι περισσότερο ἓνα σύνολο συνεχόμενων νομῶν—μὲ μερικῆς παραλλαγῆς στὴν περίπτωση τῆς νησιώτικης Ἑλλάδας—καὶ πολὺ λιγότερο μιὰ ἰδιαίτερη γεωγραφικὴ πραγματικότητα.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ συγκρίνουμε τὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων ἀνωτάτων σχολῶν σὲ κάθε διαμέρισμα, μὲ τὸ ποσοστὸ φοιτητῶν ἀνὰ 1.000 κατοίκους τοῦ γεωγραφικοῦ διαμερίσματος, ὅπου κατοικοῦν οἱ γονεῖς τους.¹

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ποσοστὸ φοιτητῶν ἀνὰ 1.000 κατοίκους*

Περιφέρεια Πρωτεύουσας**	10,20
Κρήτη	8,43
Πελοπόννησος	8,18
Ἠπειρος	7,09
Μακεδονία	6,69
Θεσσαλία	6,32
Ἰόνιοι Νῆσοι	5,94
Λοιπὴ Στερεὰ καὶ Εὐβοία	5,71
Νῆσοι Αἰγαίου	4,74
Θράκη	2,95

* Οἱ ἀριθμοὶ τῶν φοιτητῶν εἶναι τοῦ 1969 καὶ οἱ ἀριθμοὶ τοῦ πληθ. θερμοῦ ἀναφέρονται στὴν ἀπογραφή τοῦ 1971.

** Νομὸς Ἀττικῆς.

Ὁ πίνακας 2 παρουσιάζει τὴν Κρήτη καὶ τὴν Πελοπόννησο νὰ προηγούνται ἀνετα, τὰ ἐπόμενα πέντε διαμερίσματα νὰ ἀκολουθοῦν σὲ μικρὴ ἀπόσταση τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καί, τελευταία, τὶς Νήσους Αἰγαίου καὶ σὲ μεγάλῃ ἀπόστασι τὴ Θράκη. Ἡ σύγκρισή μὲ τὰ ποσοστὰ τοῦ πίνακα 1 φανερώνει ὅτι ἡ Θράκη καὶ οἱ Νῆσοι Αἰγαίου «εἰσάγουν» ἀποφοίτους ἀνωτάτων σχολῶν, ἐνῶ ἡ Κρήτη «ἐξάγει» φοιτητὲς ποὺ δὲν τοὺς ἐπανακτὰ ὅταν ἀποκτῇσιν τὸ πτυχίον τους. Φαινόμενα ποῦ, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ περιορισμένου ἑλληνικοῦ χώρου, θυμίζουν τὴν «τεχνικὴ βοήθειαν» στὶς ὑποανάπτυκτες χώρες—καὶ τὸ σύστημα ποὺ τὴ διατηρεῖ καὶ ἀναπαράγει τὶς συνθήκες διατήρησής της—καθὼς καὶ τὴ «φυγὴ ἐγκεφάλων». Στὴν ἴδια μελέτῃ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας παρουσιάζονται τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τοῦ 1961: πρῶτες πάλι ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη, τελευταία διαμερίσματα ὡς πρὸς τὸ ποσοστὸ τῶν φοιτητῶν οἱ Νῆσοι Αἰγαίου καὶ ἡ Θράκη. Εἶναι φανερό πῶς βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ διαμορφωμένες ἀπὸ πολλὰ χρόνια καταστάσεις.

1. Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα 2 τὰ δανειζόμαστε ἀπὸ τὴν Προκαταρκτικὴ μελέτῃ ἀναπτύξεως τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας ποὺ πραγματοποιήσεν τὸ Ὑπουργεῖο Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων (Διεύθυνσις Προγραμματισμοῦ, Ἐπενδύσεως καὶ Ἐπιχειρησιακῶν Ἑρευνῶν), Ἀθήναι, Νοέμβριος 1975, Παράρτημα ΙΑ'.

δείκτης ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ δείκτη ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα, τὴν Περιφέρεια Πρωτεύουσας καὶ τὸ Νομὸ Θεσσαλονίκης, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τῶν τελευταίων ἀπογραφῶν, δίνει τὰ ἀποτελέσματα ποὺ παρουσιάζονται στὸν πίνακα 3.²

Δὲν εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ θυμίσουμε ὅτι ἓνας δείκτης παρουσιάζει καθορισμένες ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἐγγυήσεως ἀντικειμενικότητας. Δὲν πρέπει, δηλαδή, νὰ τοῦ ζητᾶμε περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ μπορεῖ νὰ πεῖ. Ἐτσι, τὰ ἐσωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ΔΕΕ ἐπιδρῶν στὰ ἀποτελέσματά του:

α. Τὰ ἐπίπεδα ἀναλφαβητισμοῦ, ἀποφοίτων δημοτικῶν καὶ ἀποφοίτων γυμνασίου, εἶναι δυνατό νὰ βρίσκονται σὲ κάποια σχέση μετὰ τὸν ΔΕΕ. Στὸ μέτρο ποὺ μιὰ περιοχὴ ἔχει μεγάλον ποσοστὸ ἀποφοίτων δημοτικῶν, θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει περισσότερες πιθανότητες νὰ προωθῇσιν πρὸς τὸ γυμνάσιο σημαντικὸ ποσοστὸ τους καὶ νὰ παρουσιάζει συγχρόνως, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς νεαρῆς ἡλικίας, μειωμένο ποσοστὸ ἀναλφαβητισμοῦ. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ σχέση εἶναι διαχρονικὴ—ἐνῶ ὁ ΔΕΕ ἀπεικονίζει μιὰ συγκεκριμένη στιγμὴ—καὶ πάντως ὄχι ἀπόλυτη. Πολύποκοι μηχανισμοὶ ἀντιστάθμισης θὰ μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν διαφορὰς φαινομενικῆς ἀνακολουθίας.³

β. Ἡ ἰσορροπία στάθμιση τῶν τεσσάρων ἐπιπέδων ἐκπαίδευσης δὲν ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἀκόλουθη ἀντιδιαστολή: ἐνῶ οἱ ἀναλφάβητοι, καθὼς καὶ οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικῶν καὶ μέσης, ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ στὴν ὁποία καταγράφηκαν, ἐκφράζουν τὴν κατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ὅπως διαμορφώνεται ἔπειτα ἀπὸ ἐσωτερικὰ μετακινήσεις ποὺ ἔχουν λίγο-πολὺ χαρακτῆρα μόνιμο, οἱ ἀπόφοιτοι ἀνωτάτων σχολῶν, στὴν περίπτωσιν ποὺ δὲν κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ καταγραφῆς τους, ἐκφράζουν καὶ ἄλλα φαινόμενα: τρόπο δικτύωσης τῶν διαφόρων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, περιφερειακὴ διαμόρφωσις τῆς οἰκονομίας, γεωγραφικὸ συγκεντρωτισμὸ στὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα, ἀκόμα καὶ παρασιτισμὸ τῶν πτυχιούχων στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα. Βλέπουμε ἔτσι στὸν πίνακα 1 ὅτι, ὡς πρὸς τοὺς ἀπόφοιτους ἀνωτάτων σχολῶν, ἡ Θράκη καὶ οἱ Νῆσοι Αἰγαίου καλυτερεύουν τὴ θέση ποὺ εἶχαν στὰ χαμηλότερα ἐπίπεδα, ἐνῶ ἡ Στερεὰ χάνει ἔδαφος. Πάντως, ὁ ΔΕΕ δὲν παύει νὰ ἀπεικονίζει μιὰ πραγματικότητα ποὺ δὲν πρέπει νὰ βιαστοῦμε νὰ ἐρμηνεύσουμε.

2. Δὲν θεωρήσαμε ἀναγκαῖον νὰ παρουσιάσουμε καὶ γιὰ τὶς προηγούμενες ἀπογραφὰς τὰ ἀναλυτικὰ ποσοστὰ κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης, ὅπως κάναμε στὸν πίνακα 1 γιὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1971.

3. Ὁ Β. Kaysen ὑπογράμμισε τὴν περίπτωσιν τῆς Μακεδονίας ποὺ, ἐνῶ παρουσιάζει σχετικὰ μικρὰ ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, δὲν ἐπωφελεῖται ἀνάλογα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐπίπεδα ἐκπαίδευσης (δ.π., σ. 69).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Δείκτης εκπαιδευτικού επιπέδου με βάση τα στοιχεία των απογραφών 1951, 1961 και 1971

Απογραφή 1951			Απογραφή 1961			Απογραφή 1971		
Πολεοδ/κόν συγκρότημα	Αθηνών	100,0	Περιφέρεια Πρωτευούσης		100,0	Περιφέρεια Πρωτευούσης		100,0
Νομός Θεσσαλονίκης		68,3	Νομός Θεσσαλονίκης ¹		72,4	Νομός Θεσσαλονίκης		81,7
Κρήτη		53,7	Κρήτη		57,4	Πελοπόννησος		59,1
Νήσοι Αιγαίου		51,9	Πελοπόννησος		55,6	Κρήτη		58,4
Πελοπόννησος		50,0	Νήσοι Αιγαίου		54,0	Νήσοι Αιγαίου		57,1
Λοιπή Μακεδονία		45,0	Λοιπή Μακεδονία		51,4	Λοιπή Στερεά και Εύβοια		53,8
Ιόνιοι Νήσοι		44,0	Λοιπή Στερεά και Εύβοια		51,1	Λοιπή Μακεδονία		53,7
Ηπειρος		43,7	Ηπειρος		50,8	Θεσσαλία		53,6
Λοιπή Στερεά και Εύβοια		43,3	Θεσσαλία		50,6	Ηπειρος		53,2
Θεσσαλία		42,5	Ιόνιοι Νήσοι		48,4	Ιόνιοι Νήσοι		50,2
Θράκη		35,1	Θράκη		41,8	Θράκη		47,4
Σύνολο Ελλάδας		57,1	Σύνολο Ελλάδας		64,4	Σύνολο Ελλάδας		70,6

1. Δεν περιλαμβάνονται τα μέλη των συλλογικών συμβάσεων.

Στόν πίνακα 3 βλέπουμε, ότι από τη μιὰ απογραφή στην άλλη μικραίνουν οι αποστάσεις ανάμεσα στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα και την Περιφέρεια Πρωτευούσης και ο μέσος όρος—το σύνολο Ελλάδας—ανεβαίνει σταθερά. Δεν είναι εδῶ ἡ θέση νὰ δοῦμε κατὰ πόσο ἡ ανάπτυξη τῆς πρόσβασης στὴν ἐκπαίδευση ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀνισοτήτων, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Raymond Boudon,¹ ἡ τὴν αὐξησὶ τῶν, ὅπως ἐμφανίζεται σὲ μιὰ πρόσφατη μελέτῃ πού χρησιμοποιεῖ τὶς διεθνεῖς στατιστικὲς καὶ γιὰ τὶς πέντε ἡπείρους.²

Στὴν περίπτωση μιᾶς σταθερῆς ἀναφορᾶς (ἐδῶ: ἡ Περιφέρεια Πρωτευούσης), τὸ στένεμα τῆς ψαλίδας τῶν διαδοχικῶν ἀποτελεσμάτων ἐνὸς δείκτη, πού ἀναδεικνύει τὶς σχετικὲς καὶ ὄχι τὶς ἀπόλυτες διαφορὲς, σημαίνει μόνον, ὅτι ἡ πρόσβαση στὴν ἐκπαίδευση ἀναπτύχθηκε, στὸ διάστημα πού ἐξετάζουμε, σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς χώρας.³

Καὶ στὶς τρεῖς ἀπογραφὲς διαγράφονται οἱ ἴδιες τρεῖς ομάδες γεωγραφικῶν διαμερισμάτων: α. τὰ πιὸ προηγμένα ἐκπαιδευτικά: Πελοπόννησος, Κρήτη, Νήσοι Αἰγαίου, β. τὰ ἐκπαιδευτικά καθυστερημένα: Θράκη καὶ στὴν τελευταία περίοδο Ἰόνιοι Νήσοι καὶ γ. τὰ ὑπόλοιπα πού βρίσκονται σὲ μιὰ μέση κατάσταση.

Μέσα σὰ σταθερά αὐτὰ πλαίσια, οἱ διαφορὲς μετακινήσεις—ὅπως καὶ ἡ ἀκίνησις τῆς Θράκης, πού, ἂν καὶ διευρύνει τὴν πρόσβασί της στὴν ἐκ-

παίδευση, δὲν παύει νὰ παραμένει τελευταία—παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ βαθμιαία ἀνοδος τῆς Πελοποννήσου στὸ ἐσωτερικὸ τῆς πρώτης ομάδας, ὅπως καὶ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας στὴ μεσαία ομάδα.

Οἱ σημαντικὲς διαφορὲς πού παρουσιάζουν τὰ γεωγραφικά διαμερίσματα ὡς πρὸς τὴν ἐπιφάνεια καὶ ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸ τὸν δὲν εἶναι ὁμόλογες πρὸς τὶς ἐκπαιδευτικὲς ἀνισότητες, ὅπως διαγράφονται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού χρησιμοποιήσαμε. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ: ἡ Λοιπὴ Μακεδονία παρουσιάζει ἀκριβῶς τὴν ἴδια πυκνότητα πληθυσμοῦ μὲ τὴ Θράκη, ἐνῶ οἱ διαφορὲς τοὺς ὡς πρὸς τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο τοῦ πληθυσμοῦ τοὺς εἶναι μεγάλες. Οἱ Ἰόνιοι Νήσοι, μὲ τὴν ὑψηλότερη πυκνότητα πληθυσμοῦ, βρίσκονται στὸ κάτω μέρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς κλίμακας, ἐνῶ ἡ Κρήτη πού εἶναι ἡ δεύτερη σὲ πυκνότητα πληθυσμοῦ περιφέρεια βρίσκεται στὴν ἄλλη ἄκρη. Ἀλλὰ καὶ τὰ ποσοστὰ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν σχέση μὲ τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο, ὅσο μένουμε σὲ τόσο πλατεῖες γεωγραφικὲς ἐνότητες: ἡ Θράκη π.χ. παρουσιάζει ὑψηλότερο ποσοστὸ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὴ Λοιπὴ Μακεδονία, τὴ Λοιπὴ Στερεά, τὶς Νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Εἶναι φανερό, ὅτι τόσο μεγάλες καὶ τόσο ἄνιστες σὲ ἐπιφάνεια καὶ πληθυσμὸ, τόσο «τεχνητά» προσδιορισμένες γεωγραφικὲς περιφέρειες δὲν μποροῦν νὰ εἶναι συγκρίσιμες. Εἶναι δυνατό π.χ. διαμετρικὰ ἀντίθετες καταστάσεις στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς μεγάλης περιοχῆς νὰ ἀλληλοεξουδετερώνονται στατιστικὰ στὰ ὅλικά ἀποτελέσματα πού ἀποδίδουν τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀνυπαρκτῆς μέσης κατάστασης, ἐνῶ τὰ ἐπὶ μέρους φαινόμενα ἔχουν περισσότερες πιθανότητες νὰ ἀναδειχθοῦν μέσα ἀπὸ ἓνα σύνολο, ὅταν αὐτὸ εἶναι μικρό.

1. Τουλάχιστο στὶς ἐκβιομηχανισμένες χώρες (βλ. *L'inégalité des chances. La mobilité sociale dans les sociétés industrielles*, Armand Colin, Paris, 1973, σ. 103-104).

2. J. Galtung, Chr. Beck et J. Jaastad, *Croissance et disparités dans le domaine de l'éducation*, UNESCO, CSR-E-5. Βλ. ἐπίσης, J. Galtung, «Croissance et disparités dans le domaine de l'éducation», *Perspectives*, Vol. V, no 3, 1975.

3. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 267.

νομοί:
στοιχεῖα κατὰ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης

Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου τῶν νομῶν πού παρουσιάζουν ὁ πίνακας 4 καί οἱ ἀντίστοιχοι τέσσερες χάρτες θά μᾶς δώσουν μιὰ ἀκριβέστερη εἰκόνα τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν.

Στὸ χάρτη 1 βλέπουμε ὅτι, μετὰ τοὺς ιδιαίτερα καθυστερημένους νομούς Ξάνθης καὶ Ροδόπης, οἱ περιοχές πού παρουσιάζουν τὸν ὑψηλότερο ἀναλφαβητισμὸ εἶναι ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα καὶ ἡ Εὐβοία. Τὰ χαμηλότερα ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, μετὰ τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, τὸ συναντοῦμε στὴ βορειοανατολικὴ Πελοπόννησο, τὴν Ἀττικὴ, τοὺς νομούς Χανίων, Σάμου, Χίου, Μαγνησίας καὶ σὲ τέσσερες νομούς τῆς Μακεδονίας.

Ὁ χάρτης 2 πού παρουσιάζει τὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ δείχνει μιὰ περισσότερο ἰσορροπία κατανομῇ. Πάλι οἱ νομοὶ Ξάνθης, Ροδόπης, Εὐρυτανίας, Καρδίτσας, Τρικάλων, Θεσπρωτίας καὶ Εὐβοίας (στοὺς ὁποίους προστίθεται καὶ ὁ νομὸς Γρεβενῶν) βρίσκονται στὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακας. Δὲν εἶναι ὁμοῦ δολόκληρὴ ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα τοποθετημένη χαμηλὰ. Γενικά, οἱ εὐκαιρίες ἀπόκτησης ἀπολυτηρίου δημοτικοῦ κατανέμονται καλύτερα στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Οἱ πιο εὐνοϊκὰ τοποθετημένες περιοχές, μετὰ τοὺς νομούς Κορίνθου καὶ Χίου πού ἀκολουθοῦν τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, εἶναι ὁλόκληρὴ ἡ Κρήτη, σχεδὸν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἡ κεντροανατολικὴ Ἑλλάδα, οἱ Κυκλάδες καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας.

Στὸ χάρτη 3 ἀλλάζει ἡ εἰκόνα: εὐνοημένες καὶ μὴ περιοχές διαγράφονται καλύτερα. Οἱ νομοὶ πού παρουσιάζουν χαμηλὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασίου σχεδιάζουν ἓνα Γ πού πατάει στὴ Μεσσηνία καὶ ὑπερπηδώντας τὸ νομὸ Ἰωαννίνων ἀγγίζει τὸ νομὸ Ἐβρου. Ἡ ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, σὲ μιὰ θέση λίγο-πολύ προνομιούχα—μὲ ἐξάιρεση τοὺς νομούς Ρεθύμνης, Σάμου, Ἀργολίδας—συσπειρώνεται νοτιοανατολικά τοῦ Γ. Τὴν πλατύτερη πρόσβαση σὲ ὁλοκληρωμένες γυμνασιακὲς σπουδὲς παρουσιάζουν μερικοὶ κεντρικοὶ νομοὶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα (Θεσσαλονίκης καὶ Καβάλας στὴ Μακεδονία, Ἰωαννίνων στὴν Ἠπειρὸ, Μαγνησίας στὴ Θεσσαλία, Ἀττικῆς στὴ Στερεὰ, Ἀχαΐας καὶ Κορινθίας στὴν Πελοπόννησο), καθὼς καὶ οἱ νομοὶ Χίου καὶ Δωδεκανήσου, Χανίων καὶ Ἡρακλείου στὰ νησιὰ καὶ στὴν Κρήτη.

Ὁ χάρτης 4 παρουσιάζει καὶ αὐτὸς, ὅπως ὁ χάρτης ἀποφοίτων δημοτικοῦ, μεγαλύτερη ἰσορροπία ἀνάμεσα στοὺς νομούς, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορά σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα: ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Περιφέρεια Πρωτευούσης καὶ τὸ νομὸ Θεσσαλονίκης, τὰ ὑψηλότερα

ποσοστὰ παρουσιάζουν ἡ κεντρικὴ καὶ βόρεια Πελοπόννησος καὶ ἔξη ἄλλοι νομοὶ σκορπισμένοι στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Ἴσως ἡ ἀκριτικὴ θέση τῶν δύο ἀπὸ αὐτοὺς (Ἐβρου καὶ Δωδεκανήσου) νὰ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὸ σχετικὰ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν πτυχιούχων ἀνωτάτων σχολῶν.

Ἐνδιαφέρον ἔχει νὰ παρακολουθήσει κανεὶς τὴ διαδοχικὴ θέση μερικῶν περιοχῶν ὡς πρὸς τὰ διάφορα ἐπίπεδα ἐκπαίδευσης.

Ἡ Κρήτη παρουσιάζει ὁμοιογένεια καὶ ἱκανοποιητικὰ ποσοστὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀποφοίτους δημοτικοῦ. Ὁ νομὸς Χανίων ἔχει πολὺ λίγους ἀναλφαβητοὺς καὶ μαζί μὲ τὸ νομὸ Ἡρακλείου ἀρκετοὺς ἀποφοίτους γυμνασίου. Στὸ ἐπίπεδο ὁμοῦ τῶν ἀποφοίτων τῶν ἀνωτάτων σχολῶν ἡ Κρήτη παρουσιάζει πάλι ὁμοιογένεια, ἀλλὰ μὲ χαμηλὰ ποσοστὰ. (Ἀνάλογη εἰκόνα παρουσιάζει καὶ ὁ νομὸς Ἰωαννίνων.)

Στὴν Πελοπόννησο πού εἶναι τὸ πιο προηγμένο ἐκπαιδευτικὰ διαμέρισμα, ἡ Ἡλεία καὶ ἡ Ἀργολίδα εἶναι οἱ λιγότερο εὐνοημένοι νομοὶ, ιδιαίτερα ὡς πρὸς τοὺς ἀποφοίτους μέσης.

Τὰ Δωδεκάνησα παρουσιάζουν γενικά καλὸ ἐπίπεδο, ιδιαίτερα αἰσθητὸ στὶς ψηλότερες ἐκπαιδευτικὲς βαθμίδες. Οἱ Κυκλάδες ἔχουν σχετικὰ πολλοὺς ἀποφοίτους δημοτικοῦ, λίγους ἀναλφαβητοὺς, μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων γυμνασίου καὶ λίγους ἀποφοίτους ἀνωτάτων σχολῶν.

Στὰ Ἐπτάνησα ὑπάρχει ποικιλία καταστάσεων: Κέρκυρα καὶ Λευκάδα ἔχουν πολλοὺς ἀναλφαβητοὺς, μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ καὶ λίγους ἀποφοίτους μέσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν. Ὁ νομὸς Κεφαλληνίας παρουσιάζει μέτρια ποσοστὰ ἀναλφαβητισμοῦ, ἱκανοποιητικὰ ποσοστὰ ἀποφοίτων δημοτικοῦ καὶ μέτρια ποσοστὰ ἀποφοίτων μέσης καὶ ἀνωτάτων σχολῶν. Ἡ Ζάκυνθος ἔχει ἀρκετοὺς ἀποφοίτους δημοτικοῦ, σχετικὰ λίγους ἀναλφαβητοὺς, ἀλλὰ πολὺ χαμηλὰ ποσοστὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀποφοίτους τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων.

Ἡ κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα, μὲ ἐξάιρεση τὸ νομὸ Ἰωαννίνων, εἶναι πάντα χαμηλὰ. Ἀλλὰ ὁ νομὸς Πρεβέζης, πού βρίσκεται στὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακας ὡς πρὸς τοὺς ἀποφοίτους μέσης, ἔχει συγχρόνως καὶ πολλοὺς ἀποφοίτους δημοτικοῦ καὶ πολλοὺς ἀναλφαβητοὺς.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σταθερότητα μὲ τὴν ὁποία ἡ Ροδόπη καὶ ἡ Ξάνθη, καθὼς καὶ ἡ Εὐρυτανία, βρίσκονται πάντα χαμηλὰ. Σημειώνουμε στὴ Θράκη τὸ σχετικὰ καλὸ ἐπίπεδο τοῦ νομοῦ Ἐβρου σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες.

δείκτης ἐκπαιδευτικοῦ ἐπιπέδου

Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα 4 μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κατατάξουμε τοὺς νομούς ἐφαρμόζοντας τὸν τύπο τοῦ δείκτη Ἐκπαιδευτικοῦ Ἐπιπέδου πού χρησιμοποιεῖ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ποσοστά του ήλικίας 10 ετών και άνω πληθυσμού κατά νομό και επίπεδο εκπαίδευσης

	%, ανάλογα βήτων	%, άποφοιτών δημοτικού ¹	%, άποφοιτών μέσης ¹	%, άποφοιτών άνωτάτων σχολών
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	7,6	76,0	26,6	5,3
Λοιπή Στερεά & Εύβοια:				
Αιτωλοακαρνανία	22,0	52,6	5,6	1,4
Λοιπή Ἀττική	12,7	61,4	8,2	1,2
Βοιωτίας	16,9	57,9	6,6	1,4
Εύβοιας	20,4	46,5	6,6	1,6
Ευρυτανίας	29,3	44,5	3,2	0,9
Υπόλ. Πειραιώς	13,3	62,2	9,9	1,4
Φθιώτιδος	19,0	59,4	6,6	1,7
Φωκίδος	19,9	58,8	6,1	1,6
Πελοπόννησος				
Ἀργολίδος	13,2	61,1	5,9	1,2
Ἀρκαδίας	15,3	61,2	7,8	2,2
Ἀχαΐας	14,7	64,0	10,7	2,0
Ἠλείας	19,3	54,0	5,9	1,5
Κορινθίας	12,5	67,2	10,7	2,6
Λακωνίας	16,8	57,7	6,6	1,8
Μεσσηνίας	19,8	57,7	6,8	1,7
Ἰόνιοι Νῆσοι				
Ζακύνθου	18,8	55,6	3,7	0,7
Κερκύρας	25,2	53,0	5,9	1,3
Κεφαλληνίας	16,6	55,1	7,6	2,2
Λευκάδος	25,0	53,5	4,5	1,5
Ἡπειρος				
Ἀρτης	24,6	50,1	4,2	1,5
Θεσπρωτίας	23,2	47,7	4,3	1,5
Ἰωαννίνων	15,8	61,2	8,6	1,8
Πρεβέζης	20,0	55,7	3,6	1,3
Θεσσαλία				
Καρδίτσας	26,1	49,3	4,0	1,3
Λαρίσης	16,7	56,5	7,4	1,8
Μαγνησίας	14,4	60,1	8,8	1,7
Τρικάλων	22,6	49,0	5,5	1,6
Μακεδονία				
Γρεβενών	17,8	47,0	5,2	2,1
Δράμας	19,3	50,5	5,5	1,7
Ἡμαθίας	14,9	55,7	6,9	1,6
Θεσσαλονίκης	9,6	69,2	19,2	3,5
Καβάλας	16,7	57,0	8,8	2,5
Καστορίας	13,8	63,0	5,4	1,9
Κιλκίς	17,7	53,5	5,7	1,2
Κοζάνης	14,6	57,7	6,5	1,7
Πέλλης	15,9	54,1	5,5	1,4
Πιερίας	17,3	52,2	5,5	1,6
Σερρών	18,3	51,1	5,4	1,5
Φλωρίνης	16,8	53,6	5,9	2,3
Χαλκιδικής	14,2	58,6	4,5	1,0
Ἅγιον Ὄρος	10,3	63,2	3,4	0,0
Θράκη				
Ἐβρου	19,9	52,3	6,5	2,0
Ξάνθης	33,9	38,9	4,3	1,6
Ροδόπης	32,3	40,2	4,7	1,5

(συνεχίζεται)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ποσοστά τοῦ ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ ἄνω πληθυσμοῦ κατὰ νομὸ καὶ ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης (συνέχεια)

	% ἀναλφαβήτων	% ἀποφοίτων δημοτικοῦ ¹	% ἀποφοίτων μέσης ¹	% ἀποφοίτων ἀνωτάτων σχολῶν
Ν ἤ σοι Αἰγαίου				
Δωδεκανήσου	17,9	53,8	9,6	2,5
Κυκλάδων	17,3	55,6	6,1	1,7
Λέσβου	18,6	53,7	6,7	1,7
Σάμου	13,6	53,0	5,6	1,3
Χίου	10,5	65,7	9,0	1,6
Κ ρ ῆ τη				
Ἡρακλείου	15,0	62,3	8,3	1,5
Λασιθίου	17,1	61,9	6,3	1,8
Ρεθύμνης	18,3	60,2	5,1	1,3
Χανίων	12,9	64,3	9,7	1,9

1. Πρόκειται γιὰ συσσωρευτικά ποσοστά ποὺ περιλαμβάνουν καὶ τοὺς ἀπόφοιτους ἀνωτέρων βαθμίδων.

σαμε καὶ γιὰ τὰ γεωγραφικά διαμερίσματα. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἐπεξεργασίας καταγράφονται στὸν πίνακα 5.

Ἡ χρησιμότητα τοῦ ΔΕΕ ἔγκειται ὄχι μόνο στὸ ὅτι συγκεντρώνει τὰ στοιχεῖα γιὰ τέσσερα ἐκπαιδευτικά ἐπίπεδα καὶ ἐπιτρέπει ἔτσι τὴν κατάταξη τῶν νομῶν σὲ μιά κοινὴ κλίμακα, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι σημειώνει καὶ τὶς ἀποστάσεις ἀνάμεσα στοὺς νομούς ποὺ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὲς στὰ πρῶτα καὶ στὰ τελευταῖα σκαλιὰ τῆς κλίμακας. Γι' αὐτὸ προτιμήσαμε νὰ δείξουμε στοὺς χάρτες 5 καὶ 6 αὐτὲς τὶς ἀποστάσεις, ἀντὶ νὰ μοιράσουμε τοὺς νομούς σὲ ἰσάριθμες ομάδες. Ὁ πρῶτος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς χάρτες ἀπεικονίζει λεπτομερέστερα, μὲ τὶς ἔξι διαβαθμίσεις του, τὴν ἐκπαιδευτικὴ κατάσταση τῶν περιοχῶν. Στὸν ἄλλο, ἡ εἰκόνα τῆς κατανομῆς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀνισοτήτων στὸν ἐλληνικὸ χῶρο εἶναι περισσότερο ἀδρῆ καὶ γι' αὐτὸ ἐναργέστερη.

Οὐτε στὸ ἐπίπεδο τῶν νομῶν διαπιστώνεται στενὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν πυκνότητα πληθυσμοῦ ἢ τὸ ποσοστὸ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν πρόσβαση στὴν ἐκπαίδευση: ἡ Ζάκυνθος εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ πυκνοκατοικημένες περιοχὲς καὶ ἡ Ἀρκαδία ἀπὸ τὶς πιὸ ἀραιοκατοικημένες· ἡ Σάνθη ἔχει σχεδὸν τὸ διπλὸ ποσοστὸ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν Κορινθία. Φαίνεται ὅτι, ὡς πρὸς τὰ γεωγραφικά καὶ δημογραφικά χαρακτηριστικά, ὁ νομὸς ὡς μονάδα παρουσιάζει, ἂν καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ, τὶς ἀδυναμίες ποὺ σημειώσαμε γιὰ τὰ γεωγραφικά διαμερίσματα: ἀποτελεῖται καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἐνότητες ποὺ διαφέρουν οὐσιαστικά μεταξὺ τους. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα βέβαια, ἀπὸ ἀστικές καὶ ἀγροτικές περιοχὲς.

Ὁ χάρτης 6 ποὺ διαγράφει ὁ ΔΕΕ γιὰ τὸ 1971 μᾶς παρουσιάζει τὴν ἑξῆς εἰκόνα: οἱ προηγμένες ἐκπαιδευτικὰ περιφέρειες (ΔΕΕ=60 καὶ πάνω) σηματοδοτοῦν στὸ νότιο μέρος τῆς Ἑλλάδας ἕνα τετράπλευρο τοῦ ὁποῖου οἱ τέσσερες ἄκρες ἀκουμποῦν στὴν

Ἀχαΐα, στὰ Χανιά, στὴ Ρόδο καὶ στὴ Χίο, καὶ στὴ βόρειο Ἑλλάδα μιά ἔλλειψη ποὺ περικλείει τοὺς νομούς Θεσσαλονίκης καὶ Καβάλας. Οἱ καθυστερημένες περιφέρειες (ΔΕΕ=49 καὶ κάτω) ἀφοροῦν δύο συνεχόμενους νομούς στὴ Θράκη καὶ ἕνα συμπαγὲς σύνολο νομῶν στὴν κεντροδυτικὴ Ἑλλάδα, καθὼς καὶ τὴ Ζάκυνθο. Οἱ ὑπόλοιποι νομοί, σὲ μιά μέση ἐκπαιδευτικὰ κατάσταση, περισφίγγουν αὐτὲς τὶς περιφέρειες ἀναδεικνύοντας ἔτσι τὸ γεωγραφικὸ προσδιορισμὸ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀνισοτήτων.

*

Τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουν παρὰ λίγες μελέτες πάνω στὴ γεωγραφικὴ διάσταση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀνισοτήτων στὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες δὲν εἶναι τυχαῖο. Εἶδαμε, ὅτι τὸ γεωγραφικὸ πλαίσιο προσφέρει τὴν ὁθόνη στὴν ὁποία προβάλλονται, ἐντοπισμένα, τὰ ἀποτελέσματα πολλῶν καὶ μακρόχρονων διαδικασιῶν. Οἱ οικονομικὲς καὶ κοινωνικὲς σχέσεις, ὁ ρόλος τῶν ἐθνικῶν καὶ γλωσσικῶν μειονοτήτων, ὁ βαθμὸς πολιτισμικῆς ἀνάπτυξης ὁμάδων καὶ στρωμάτων, ἐκφράζονται στὸ χῶρο καὶ μέσα ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν εὐκαιριῶν. Στὸ μέτρο ποὺ ἀναλύονται οἱ διαδικασίες ποὺ ὁδηγοῦν στὶς ἐκπαιδευτικὲς ἀνισότητες, ἡ γεωγραφικὴ τους κατανομὴ ἔχει κυρίως ἑνδεικτικὴ σημασία καὶ πρακτικὴ χρησιμότητα. Συμβαίνει ὁμῶς, στὴν περίπτωσή τῆς Ἑλλάδας, νὰ παρουσιάζονται ἀνησυχητικά φαινόμενα μὴ οικονομικῆς ἐνσωμάτωσης τῶν γεωγραφικῶν περιφερειῶν καὶ τάσεις διάσπασης τοῦ χόρου.¹ Καὶ ἔτσι, οἱ γεωγραφικὲς κατανομὲς τῶν οικονομικῶν καὶ τῶν κοινων-

1. Bernard Kayser, «Developpement régional et régionalisation de l'espace en Grèce», *Tiers-Monde*, VI, no 24, 1965, σ. 1007 καὶ 1009.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Καταγραφή των νομών σύμφωνα με το δείκτη εκπαιδευτικού επιπέδου

1. Περιφέρεια Πρωτεύουσας	100,0
2. Θεσσαλονίκης	81,7
3. Κορινθίας	68,1
4. Αχαΐας	63,6
5. Χανίων	62,8
6. Χίου	61,8
7. Καβάλας	61,3
8. Αρκαδίας	60,7
9. Δωδεκανήσου	60,7
10. Ύπολ. Πειραιώς	59,8
11. Ίωαννίνων	59,5
12. Μαγνησίας	59,2
13. Ήρακλείου	58,4
14. Κεφαλληνίας	58,2
15. Καστορίας	58,1
16. Λασιθίου	57,2
17. Δοιπή 'Αττική	57,2
18. Λαρίσης	56,5
19. Φλωρίνης	56,5
20. Κοζάνης	56,2
21. Λακωνίας	56,2
22. Φθιώτιδος	55,7
23. Ήμαθίας	55,4
24. Μεσσηνίας	55,1
25. Αργολίδος	54,8
26. Κυκλάδων	54,4
27. Έβρου	54,4
28. Βοιωτίας	54,3
29. Φοκίδος	54,3
30. Λέσβου	54,0
31. Ρεθύμνης	52,8
32. Γρεβενών	52,5
33. Πέλλης	52,3
34. Πιερίας	52,3
35. Σάμου	52,2
36. Ήλείας	52,2
37. Δράμας	51,6
38. Χαλκιδικής	51,4
39. Σερρών	51,0
40. Κιλκίς	50,9
41. Εύβοιας	50,6
42. Αιτωλοακαρνανίας	50,2
43. Τρικάλων	49,8
44. Πρεβέζης	49,5
45. Κερκύρας	49,3
46. Λευκάδος	49,2
47. Άγιον Όρος	48,3
48. Άρτας	47,9
49. Θεσπρωτίας	47,6
50. Ζακύνθου	47,0
51. Καρδίτσας	46,1
52. Ροδόπης	43,0
53. Ξάνθης	42,3
54. Εύρυτανίας	41,0

νικών φαινομένων, σε σχέση και με τις οικολογικές ιδιαιτερότητες των περιοχών, αποτελούν μία ακόμα προσέγγιση των παραμορφωτικών καταστάσεων που χαρακτηρίζουν το σημερινό στάδιο ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Σ' αυτό το σύντομο άρθρο περιοριστήκαμε στην παρουσίαση της γεωγραφικής κατανομής των εκ-

παιδευτικών ευκαιριών στον ελληνικό χώρο. Θα ακολουθήσει, σε άλλο στάδιο, η αναζήτηση των αιτίων της άνισης κατανομής που διαπιστώθηκε. Άνεξάρτητα πάντως από αυτή τη διερεύνηση, ή άλλη διαπίστωση του μεγέθους των εκπαιδευτικών ανισοτήτων ανάμεσα στις διάφορες περιοχές έχει μία λειτουργική χρησιμότητα: επισημαίνει την ανάγκη μιάς πολιτικής πολυπλευρής αποκέντρωσης και περιφερειακής ανάπτυξης.

Μιά σειρά μέτρων θα μπορούσαν κιόλας να παρθούν στον εκπαιδευτικό τομέα: άνασυγκρότηση του εκπαιδευτικού χάρτη, αποκέντρωση στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης... Ή άλλη σύγκριση των ποσοστών του πληθυσμού της Κρήτης κατά επίπεδο εκπαίδευσης επιβάλλει την ίδρυση του Πανεπιστημίου στη Μεγαλόνησο. Τά 'Επτάνησα, παρ' όλη τους την πολιτιστική παράδοση, φθίνουν. Είναι ανάγκη να υπάρξουν και σ' αυτή την περιοχή πόλοι έλξης για την πρόσβαση των νέων στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στη δεύτερη και στην τρίτη βαθμίδα. Όσο για την κατάσταση της Θράκης, είναι φανερό πώς χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη προσπάθεια σε όλες τις βαθμίδες. Ή αναζήτηση ισχυρών κινητήρων για την εξακολούθηση των σπουδών πρέπει να συνοδεύει την προσφορά των μέσων ενός καλά εξοπλισμένου σχολικού δικτύου. Τό Πανεπιστήμιο της Θράκης θα μπορούσε π.χ. να έπωφεληθεί από την ύπαρξη του τουρκόφωνου στοιχείου στην περιοχή για να δημιουργήσει τμήμα τουρκολογικών σπουδών ύψηλο επιπέδου. Ύποτροφίες και άλλες ύλικές διευκολύνσεις θα χρειαζόταν να συγκεντρωθούν σε καθυστερημένες περιοχές, όπως ή Εύρυτανία. Ένας πραγματικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός δέν μπορεί να άρκείται στο να καταγράψει τις ύπάρχουσες καταστάσεις, να τις επιβεβαιώνει και να τις διατηρεί με μιά προβολή τους στο μέλλον. Στηριγμένος σε έπιλογές όχι μόνο οικονομικές, αλλά και κοινωνικές-πολιτιστικές, γίνεται ό ίδιος παράγοντας στην εξέλιξη του πλέγματος προσφορά-ζήτησης παιδείας.

Είδαμε την εξέλιξη της πρόσβασης στην εκπαίδευση στη διάρκεια μιάς είκοσαςετίας. Άς μήν ξεχνάμε, ότι μιά μελέτη για την εξέλιξη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων θα έπρεπε να περιοριζόταν στην ανάλυση των στοιχείων που άφορούν τη μη ύποχρεωτική εκπαίδευση. Ή βαθμιαία περιστολή του άναλφαβητισμού (που στην Ελλάδα πραγματοποιείται κυρίως διά μέσου της βιολογικής αποχώρησης των μεγάλων ήλικιών) και ή όλο και πλατύτερη πρόσβαση στην ύποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε μιά χώρα ευρωπαϊκή, είναι σημάδια μιάς γενικής εξέλιξης των όρων ζωής, μιάς περισσότερο εκσυγχρονισμένης λειτουργίας των θεσμών και όχι ενός εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης. Τό ότι π.χ. Έλειψαν οι τρωγλοδύτες δέν μείωσε τις οικι-

στικές καὶ κοινωνικές ἀνισότητες, ἀντίθετα. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ πλατύτερη πρόσβαση στὸ δημοτικὸ σχολεῖο δὲν ἀποτελεῖ λόγῳ ἰδιαίτερης ἱκανοποίησης, οἱ νησιδὲς καθυστέρησης ποὺ ἐπισημαίνει κανεὶς κοιτάζοντας τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς χάρτες θὰ πρέπει νὰ ἀνησυχήσουν καὶ νὰ προβληματίσουν.

Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα γίνεται φανερό, ὅτι ἡ πρόσφατη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τείνει νὰ ἀνεβάσει τὸ γενικὸ ἐπίπεδο (μὲ τὸν κοινὸ κορμὸ μιᾶς υποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης ποὺ θὰ διαρκεῖ ἐννέα χρόνια), ἀλλὰ καὶ νὰ μεγαλώσει τὶς ἀνισότητες (μὲ τὸ φράγμα δύσκολων ἐξετάσεων στὸ τέλος τοῦ τρίχρονου γυμνασίου καὶ τῇ δημιουργίᾳ διαφόρων τύπων μεταγυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης). Ἐνα μέσο ἀνάσχεσης τῆς τάσης πρὸς τὴν ἄνιση πρόσβαση στοὺς διάφορους αὐτοὺς τύπους μεταγυμνασιακῆς ἐκπαίδευσης θὰ ἀποτελοῦσε ὁ προσδιορισμὸς ποσοστῶν κατὰ γεωγραφικὴ περιφέρειαν. Ἄν ὁ ἐπαρχιώτης ὑποψήφιος φοιτητῆς μειονεκτοῦσε ἀπέναντι στὸν Ἀθηναῖο συνάδελφό του, τί θὰ γίνετο μὲ τὸ δεκαπεντάχρονο γυμνασιόπαιδο τῆς Κατῶνας ἢ τῆς Ἀνδραβίδας; Ἐνας «ἐθνικὸς

ἀδιάβλητος διαγωνισμὸς» γιὰ τὴν κατάληψη τῶν θέσεων στὰ Λύκεια θὰ μεγαλώσει ἐπικίνδυνα τὶς γεωγραφικὲς ἀνισότητες ποὺ ὑπάρχουν. Γι' αὐτὸ, καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένο περιφερειακὸ σχολικὸ προγραμματισμὸ: προσδιορισμὸς ἀριθμοῦ θέσεων στὰ Λύκεια ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς καὶ κατάληψη αὐτῶν τῶν θέσεων μόνον ἀπὸ παιδιά αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Ὁ τρόπος ἐπιλογῆς στὸ ἐσωτερικὸ κάθε περιοχῆς μπορεῖ νὰ καθοριστεῖ κεντρικὰ ἢ ὄχι. Ἀκόμα καὶ τὰ θέματα τῶν ἐξετάσεων θὰ μπορούσαν στὴν ἀνάγκη νὰ εἶναι τὰ ἴδια, φτάνει νὰ γίνετο σεβαστὸς ὁ ἀριθμὸς θέσεων κατὰ περιοχὴ. Αὐτὸ βέβαια σημαίνει, ὅτι ὁ τελευταῖος μαθητῆς ποὺ θὰ μπεῖ σὲ Λύκειο τῆς Ἀθήνας μπορεῖ νὰ ἔχει βαθμὸ 16 καὶ ὁ τελευταῖος ποὺ θὰ μπεῖ σὲ Λύκειο τῆς Πρέβεζας ἴσως νὰ ἔχει 9. Λόγος πάρα πάνω γιὰ νὰ ἐξαπλωθεῖ τὸ κρατικὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὰ ἐπαρχιακὰ Λύκεια στὰ ἐπαρχιακὰ Γυμνάσια καὶ νὰ γίνετο ἡ κατάλληλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν στοὺς στόχους μιᾶς μεταρρύθμισης ποὺ θὰ συνδυάζει ἀρμονικὰ οικονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς στόχους. Μήπως ὅμως αὐτὸ εἶναι τὸ πρόγραμμα κάποιας ἐπόμενης μεταρρύθμισης;

1. Οἱ μελέτες τῶν Pierre Bourdieu καὶ Jean-Claude Passeron κατὰδείξαν, ὅτι ἡ τυπικὴ ἰσότητα ὡς πρὸς τὰ μέσα κρίσης καὶ σύγκρισης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος (ἐξετάσεις, βαθμολογία) καλύπτει τὴν οὐσιαστικὰ ἄνιση μεταχείριση καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία (βλέπε ἐνδεικτικὰ, P. Bourdieu,

«L'école conservatrice. Les inégalités devant l'école et devant la culture», *Revue française de Sociologie*, VII, no 3, 1966, σ. 336 καὶ ἐξῆς).